

posibilitatea de a examina spațiul, de a se adapta într-un mediu nou, de a câștiga încredere în adult, deoarece pentru majoritatea copiilor cu reținere în dezvoltarea psihică, un adult este o persoană care reprezintă o anumită amenințare, persoană care pedepsește pentru orice eșec sau conduită incorectă.

Mecanismul de bază al activităților de formare a relațiilor sociale, interpersonale la copiii cu reținere în dezvoltarea psihică este susținerea emoțională prin intermediul comunicării, acceptării lor, acordarea posibilității de realizare a necesității de primire a lor de către adult și căpătării încrederii în el.

BIBLIOGRAFIE

1. CIOBANU, A. *Diagnosticarea și diferențierea copiilor cu reținere în dezvoltarea psihică de natură deprivatională*. Ch.: Tipogr. UPS „Ion Creangă”, 2007.
2. CIOBANU, A. *Autoaprecierea și relațiile interpersonale la copiii cu tulburări de limbaj*. Conferința științifică internațională jubiliară „Asistența psihologică, psihopedagogică și socială ca factor al dezvoltării societății”. Vol. II, Ch.: Tipogr. UPS „Ion Creangă”, 2010, p.56-63.
3. МАМАЙЧУК, И.И. *Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии*. СПб: Речь, 2006.
4. СЛЕПОВИЧЬ, Е.С.; ПОЛЯКОВ, А.М. *Работа с детьми с интеллектуальной недостаточностью*. СПб: Речь, 2006.

PARTICULARITĂȚILE DEZVOLTĂRII PERSONALITĂȚII LA COPIII CU DIZABILITATE AUDITIVĂ

*Ciobanu Adriana, dr., conf. univ., UPS „Ion Creangă” din Chișinău
Apostol Elena, doctorandă, UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 376.37:159.922.7

Abstract

The article analyzes the research on the development of personality subsystems for children with hearing disabilities. There are specified conditions for developing the personality of the child with hearing disabilities. The current situation regarding the state of research in the field of deaf psychology is analyzed. The authors point out the importance of the functionalization of the auditory analyzer in the development of the personality and the appearance of the psychopathological disorders including from the personality. This study allows us to highlight some gaps, including poor self-assessment research; data on comparative studies of personality development in different educational environments are missing, studies on the development of personality subsystems in children with cochlear implant and the influence of psychosocial factors are missing. It is current to carry out comparative research regarding the development of the personality subsystems of students with hearing disabilities in the special and inclusive school contexts; researching the development of personality subsystems in cochlear implant students would be an innovative aspect of the paper.

Key-words: child with hearing disability, personality, subsystems, conditions, the impact.

Conform Organizației Mondiale ale Sănătății, în lume 360 de milioane de persoane suferă de dizabilitate auditivă, dintre care 32 de milioane sunt copii de la 0-15 ani [21]. Alții [22] menționează că 10% din populație suferă de dizabilitate auditivă, 80% din persoane cu dizabilitate auditivă traiesc în țările cu venituri medii și joase. În Republica Moldova lipsesc date oficiale privind această categorie de persoane. În țările vecine: Ucraina – fiecare al noulea are dizabilitate auditivă, în România, în 2015, au fost 23.447, dintre care 1.642 – copii [23].

Asistența psihopedagogică a copiilor cu dizabilități auditive permanent este complexă, multilaterală și interdisciplinară. Aceasta capătă importanță deoarece afecțiunea analizatorului auditiv are impact asupra dezvoltării proceselor psihice și însușirilor de personalitate. Acest fenomen este confirmat în cercetările autorilor Д. С. Баянчикова, А. Б. Пальчик [6, p.16]. Cercetătorii menționează că afecțiunile stabile ale analizatorilor condiționează apariția tulburărilor neînsemnate a sistemului integrativ al creierului și, ca urmare, pot apărea tulburări psihopatologice și a personalității. Autorii atenționează că la copiii cu deprivarea senzorială se observă diferiți parametri la dezvoltare psihomotrică, dar, în primul rând, suferă limbajul; au descris trei tipuri de dezvoltare a personalității la copiii cu dizabilități auditive: normală sau dezvoltarea armonică accentuată; încetinirea în dezvoltarea limbajului cu normalitatea în dezvoltarea socială și motrică; tempou încetinit în dezvoltarea limbajului și socială, funcționalitatea motrică normală; tempou încetinit în dezvoltarea personalității conform variantei uniforme.

Trebuie să menționăm că dezvoltarea personalității a copilului cu dizabilitate auditivă este determinată de anumiți factori, printre care sunt următoarele: timpul afectării auzului; gradul pierderii auzului; particularitățile dezvoltării intelectuale; relațiile în familie; formarea relațiilor interpersonale [15, p. 54].

Particularitățile dezvoltării și instruirii copiilor cu dizabilități auditive permanent au fost în centrul atenției cercetărilor științifice. Pentru prima dată această problemă a fost abordată ca problemă socială de către Л.С. Выготский [11]. În continuare au fost întreprinse diferite studii privind dezvoltarea: atenției (А.В. Гоголева) [12]; memoriei (Т.В. Розанова) [19]; imaginației și gândirii (Е.Г. Речицкая, Е.А. Сошина) [18], (Т.В. Розанова) [19]; sferei emoțional-volitive (О.Ю. Пискун) [16].

Menționăm că în Republica Moldova și în România au fost realizate un șir de lucrări consacrate specificului capacității de muncă (N. Bucun) [3]; particularităților interactivității dintre analizatori (N. Bucun [3], С. Bodorin) [2]; incluziunea pedagogică a copiilor cu dizabilități auditive (А. Timuș) [5]. Cercetările consacrate dezvoltării subsistemelor de personalitate la copiii cu dizabilitate auditivă au fost realizate în câteva direcții: specificul autoaprecieri (Т. Н. Прилепская) [16]; relațiilor interpersonale (А. Bolboceanu, А. Platica) [1], (Э. Вийтар) [10]; influența deficitului auditiv asupra dezvoltării personalității (А. Ciobanu, Т. Bechieru) [4].

Realizând un studiu teoretic este nevoie să evidențiem lacunele care există în domeniul cercetării dezvoltării personalității la copiii cu dizabilitate auditivă și să determinăm problema cercetării. Pentru aceasta vom studia starea investigațiilor privind diferite subsisteme ale personalității copilului cu dizabilitate auditivă.

Autoaprecierea trece prin aceleași etape de dezvoltare ca și la copilul tipic [14]. Dar trebuie să menționăm că este un număr redus de cercetări în domeniu. Asupra dezvoltării autoaprecierii influențează [14, p. 57]: condițiile de educație în familie; dezvoltarea deprinderilor de învățare; gradul dezvoltării deprinderilor de comunicare; condițiile de instruire. Т. Н. Прилепская [16] atenționează despre aprecieri situative, deseori dependente de părerea pedagogului și celor din jur. Cum menționează Т.Г. Богданова [7], reprezentările despre sine însuși nu sunt exacte, se constată autoapreciere mărită. La fel, asupra dezvoltării autoaprecierii la copiii cu dizabilitate auditivă, cum menționează autorul, are impact mediul educațional: la copiii cu dizabilitate auditivă, care sunt educați de către părinți surzi, autoaprecierea este mai adecvată, la fel, se referă

la tipul de instituție (se observă dificultăți majore a autoaprecierii la copiii plasați în instituții care au statut de internat).

Interesul față de procesul educațional apare la acești copii în clasele absolvente. Copiii hipoacuzici comparativ cu cei cu surditate profundă sunt mai optimiști față de viitorul său, dar preferă să construiască planuri pe viitor numai pe ziua de azi. В.С. Собкин [20] atenționează că pentru surzi este mai puțin importantă valoarea reușitelor sociale. Autorul evidențiază primele cele mai importante valori specifice adolescenților cu surditate neurosenzorială profundă: viața familială fericită; activitatea profesională de succes; educația copiilor. Pentru adolescenții cu hipoacuzie: viața familială fericită; atingerea succesului în viață; activitatea profesională de succes.

Particularitățile activității de învățare au fost cercetate de В.Л.Белинский [7]. Acest cercetător menționează că, conștientizând importanța procesului educativ, copiii cu dizabilitate auditivă deseori nu manifestă interes față de el. Motivul principal al învățării este finisarea studiilor. Interesul față de cunoștințe rămâne pe planul doi. Un interes deosebit prezintă observațiile lui В.С. Собкин [20]. Cercetătorul constată faptul că profesorul din școala specială are autoritate socială majoră comparativ cu statutul profesorului din școala generală. Dacă la elevii tipici din școlile generale predomină caracteristici negative în relațiile cu profesorul, atunci la elevii cu dizabilități auditive premină caracteristici pozitive. Majoritatea elevilor cu dizabilități auditive stimează profesorii, îndeosebi sunt apreciați profesorii cu cerințe și obiectivi.

Asupra dezvoltării relațiilor interpersonale, un impact deosebit au următorii factori: atenția față de copil, oferirea dragostei, dezvoltarea relațiilor interpersonale în familie, prezența sau lipsa auzului la copii. Т.Г.Богданова și Н.В.Мазурова [8] menționează următoarele: copiii surzi din familiile cu părinți surzi mai puțin manifestă emoții pozitive față de rude. Surzii din familii de auzitori au atitudinea mai pozitivă față de frați și surori, comparativ cu părinții. Mai frecvent manifestă emoții negative față de tata decât față de mama. Surzii din familiile auzitorilor mai frecvent manifestă curiozitate comparativ cu surzii din familiile neauzitorilor. Copiii surzi din familiile neauzitorilor comparativ cu copiii surzi din familii auzitorilor se străduie să devină lideri. Percepția socială (perceperea, înțelegerea și evaluarea altor persoane) nu este suficient dezvoltată. Э.Вийтрап [10] menționează că pentru copilul cu dizabilități auditive importanță are perceperea și evaluarea acestor relații. Elevii cu dizabilități auditive deseori se află în conflict [15] cu colegii săi din școala specială, comparativ cu colegii săi din școala de masă. Acest fapt se explică prin limitarea relațiilor sociale și aspectul emoțional în comunicare.

În Republica Moldova este realizat un studiu privind particularitățile dezvoltării relațiilor interpersoanele la preadolescenții cu dizabilitate auditivă, de către cercetătoarele А.Волбоceanu și А.Платца. Autoarele menționează că aceste relații deseori se formează în condițiile de hipertutelare, progresele la învățătură și disciplină sunt determinate de atitudinea unuia față de altul, dezvoltarea relațiilor interpersonale au un rol decisiv în incluziunea educațională și socială [1].

În literatura de specialitate găsim cercetări privind particularitățile dezvoltării personalității la copiii cu dizabilitate auditivă de vârstă preșcolară [14]. И.О. Сулова [14, p. 51] evidențiază principalele condiții care au influențat asupra dezvoltării personalității acestor copii: sărăcia impactului stimulilor și, ca urmare, tempou încetinit în dezvoltarea sferei emoțional-volitivă; dificultăți în comunicare și incapacitatea însușirii experienței sociale prin intermediul limbajului; nedeveloparea diferitor tipuri de activitate. Alt aspect negativ este lipsa dorinței familiilor de

auzitori (din cauza lipsei dorinței de a studia limbajul semnelor și dactil) de al motiva pe copilul cu dizabilitate auditivă la comunicarea emoțională. Din cauza aceasta, acești copii nu însușesc normele moral spirituale. Plasarea copilului într-o instituție cu asistență psihopedagogică specializată pune accent pe dezvoltarea limbajului și comunicării, ca urmare sporește dezvoltarea personalității. În literatura rusă de specialitate sunt cercetări, И.Н. Нурлыгаянов [13], consacrate specificului dezvoltării personalității în perioada adolescenței, tipologia autodeterminării personalității, specificul comportamentului de coping.

În concluzie menționăm următoarele: asupra dezvoltării personalității un impact decisiv are familia, instituția de învățământ, gradul pierderii auzului și păstrarea funcțiilor intelectuale. Constatăm faptul că analiza literaturii ne permite să evidențiem prezența unor lacune în cercetările autoaprecierii, intereselor, valorilor moral-spirituale și relațiilor interpersonale. Menționăm că ar fi important să cercetăm toate aceste subsisteme ale personalității și starea funcțiilor intelectuale și să examinăm influența gradului și timpului pierderii auzului în relație cu influența factorilor psihosociali și să elaborăm un program de intervenție psihopedagogică complexă. Ar fi important să realizăm cercetări comparative privind dezvoltarea subsistemelor personalității ale elevilor cu dizabilitate auditivă în condițiile școlii speciale și incluzive. Cercetarea dezvoltării subsistemelor personalității la elevii cu implant cohlear ar fi un aspect inovativ al lucrării.

BIBLIOGRAFIE

1. BOLBOCEANU, A.; PLATICA, A. *Dezvoltarea atitudinilor și relațiilor interpersonale ale preadolescentului cu dizabilitate auditivă*. Chișinău: IȘE, 2018.
2. BODORIN, C. *Metode stimulatив-компensatorii de susținere a capacității de muncă a elevilor surzi*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2002.
3. BUCUN, N. Particularitățile psihofiziologice ale interacțiunii canalelor senzoriale la persoanele cu deficiențe de auz. *Univers Pedagogic*, 2016, nr. 4 (52), pp. 74-85.
4. CIOBANU, A.; BECHIERU, T. Influența deficitului auditiv asupra dezvoltării personalității. *Revista de științe socioumane*, 2018, nr.3 (40), p. 18-24.
5. TIMUȘ, A. *Aspecte ale integrării educaționale și sociale a elevilor cu deficiențe de auz*. Autoref. tezei de dr. Chișinău, 2013.
6. БАЮНЧИКОВА, Д.С.; ПАЛЬЧИК, А.Б. În: *Специальное образование*, 2017, № 2, сс.14-26.
7. БОГДАНОВА, Т.Г. *Сурдопсихология*. М.: Академия, 2002.
8. БОГДАНОВА, Т. Г.; МАЗУРОВА, Н. В. Влияние внутрисемейных отношений на развитие личности глухих младших школьников. В: *Дефектология*, 1998, № 3, с. 40-44.
9. БУКУН, Н.И. *Основы трудовой деятельности при нарушениях слуха*. Кишинёв: Штиинца, 1988.
10. ВИЙТАР, Э. Исследование межличностных отношений и интерперсональной перцепции слабослышащих школьников. În: *Дефектология*, 1981, № 4, сс. 30-36.
11. ВЫГОТСКИЙ, Л. *История развития высших психических функций*. Собр. соч. в 6-и томах, т. 3. Москва: Педагогика, 1983.
12. ГОГОЛЕВА, А. В. Особенности развития внимания глухих школьников. În: *Дефектология*, 1981, № 3, с. 11-17.
13. НУРЛЫГАЯНОВ, И.Н. Типологические аспекты самоопределения личности лиц с нарушениями слуха. În: *Дефектология*, 2018, № 3, с. 71-76.
14. *Основы психологии детей с нарушениями слуха*. Составитель И.О. Сулова. Саратов: «Наука», 2013.

15. ПИСКУН, О.Ю. Проблема коррекции эмоционально-волевого развития в истории сурдопсихологии. În: *Вестник педагогических инноваций*, 2016, № 2 (42), с. 42-51.
16. ПРИЛЕПСКАЯ, Т. Н. Особенности самооценки и уровня притязаний у глухих и слышащих школьников. În: *Дефектология*, 1989, № 5, с. 26-32.
17. ПРОДОВИКОВА, А.Г.; БАЖИНА, Д.В. Совладающее поведение и социальная адаптированность подростков с нарушениями слуха. În: *Дефектология*, 2019, № 2, с. 63-71.
18. РЕЧИЦКАЯ, Е.Г.; СОШИНА, Е.А. *Развитие творческого воображения младших школьников в условиях нормального и нарушенного слуха*. М.: Владос. 1999.
19. РОЗАНОВА, Т. В. *Развитие памяти и мышления глухих детей*. М.: Педагогика, 1978.
20. СОБКИН, В.С.; ПОПКОВА, Т.А. *Жизненные ориентации и отношение к образованию старшеклассников с нарушениями слуха. Труды по социологии образования*. Т. Х111., Вып. ХХII. М.: Институт социологии образования РАО, 2009 , с.125-138.
21. <http://argumenti.ru>
22. ro.wikipedia.org
23. <http://uho.com.ua>

EVOLUȚII PRIVIND STRATEGIILE CERCETĂRII ÎN CONTEXTUL INCLUZIUNII SOCIOEDUCAȚIONALE

*Racu Aurelia., dr. hab., prof. univ.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 376.1:37.015.3

Abstract

The establishment and development of integrated / inclusive education requires substantial efforts of information, design-planning, training and improvement at the level of teaching staff in education, educational managers, community factors involved in this process. Practical, organizational efforts are needed, for curricular and methodological intervention, for the training and improvement of teachers, for the evaluation of their activity and from the perspective of supporting the school progress of children with special educational needs; establishing and developing cooperation between educational institutions, family and community.

This paper reflects aspects of recent developments in the field of disability and inclusion, based on international and national studies and experiences on the development of integrated education.

Key-words: disability, strategy, psychopedagogy of integration, inclusion, integration, accessibility.

Problemele privind tendințele actuale din domeniul abordării dizabilității, deși diferite de cele cu care ne-am obișnuit în sistemul de îngrijire sovietică, au, totuși, la bază un principiu comun – cel de a-i asigura persoanei aflate în dificultate fizică, psihică, emoțională, socială etc. condiții de recuperare în vederea integrării ulterioare în mediul profesional și comunitar. Ceea ce diferă sunt instrumentele, căile și metodele de realizare a acestui obiectiv major, pe care și-l propune reformarea sistemului de îngrijire, instruire și integrare a copiilor și adulților cu probleme de sănătate, oricare ar fi sferile vizate de către acestea.

Principiul dezinstituționalizării, care stă la temelia procesului de reformare a respectivului sistem, este punctul de pornire, însă nu și primul pas pe această cale dificilă și complexă. Înainte de a dezinstituționaliza persoana, specialiștii – teoreticienii și practicienii – urmează să elaboreze scenarii clare, univoce, sprijinite de un cadru normativ-legal pertinent și fundamentate financiar-economic, privind ceea ce se va întâmpla cu persoanele respective după ce părăsesc instituția specială. Or, acest proces presupune, ca minimum, două etape intrinsece, complementare și